

Клепус Тетяна Валеріївна

здобувач вищої освіти навчально-наукового
інституту філології та журналістики

Житомирський державний університет імені І.Франка, Україна

Науковий керівник: Недашківська Тетяна Євгенівна

кандидат філологічних наук, професор

Житомирський державний університет імені І.Франка, Україна

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ КАРТИНИ СВІТУ УКРАЇНСЬКОГО ПІДЛІТКА ЗАСОБАМИ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

***Анотація.** Дослідження асоціативних полів стимулів у формуванні картини світу є важливим аспектом вивчення мовної та культурної ідентичності підлітків. Вивчення іноземної мов, зокрема польської мови, має значний вплив на розвиток світогляду українських підлітків, сприяючи міжкультурному взаєморозумінню та адаптації до нових соціокультурних контекстів. У цій статті буде розглянуто, як польська мова впливає на формування картини світу українських підлітків через аналіз асоціативних полів обраних стимулів.*

Вступ. Формування мовної картини світу кожної людини визначається в першу чергу її контактами з рідною мовою та впливу оточення, а також знанням інших мов. В українському мовознавстві мовна картина світу є об'єктом дослідження Т. Недашківської, О. Загородньої, О. Голубовської, Л. Кушмар а ін., а у польському мовознавстві дослідження з цієї теми представлені працями Я. Анусевича, І. Курч, Й. Мацкевич, В. Буршти й ін.

Мова є не лише засобом комунікації, завдяки мові формується унікальна картина світу для кожного народу, зберігаючи культурний досвід і специфічні риси національної ментальності. Ця ідея була зароджена вже в роботах Вільгельма фон Гумбольдта та Олександра Потебні. Вони стверджують, що мова і культура взаємозалежні, і мова виступає як засіб збереження та передачі культурних цінностей, норм і традицій [5].

Сучасне експериментальне вивчення картини світу дозволяє реконструювати асоціативні поля слів-стимулів і за допомогою наступного асоціативного аналізу встановлювати асоціативне значення понять,

Ось чому дослідження асоціативних полів стимулів у формуванні картини світу є важливим аспектом вивчення мовної та культурної ідентичності мовців, зокрема підлітків. Асоціативні поля являють собою сукупність уявлень, понять та емоційних реакцій, що виникають у свідомості

індивіда у відповідь на певний стимул. Вони є відображенням культурного та соціального контексту, в якому перебуває підліток, і відіграють важливу роль у формуванні його світогляду та самоідентифікації.

Вивчення іноземної мови, зокрема польської, має значний вплив на розвиток світогляду українських підлітків. Польська мова, як частина слов'янської мовної родини, має багато спільного з українською, що сприяє легшому її засвоєнню. Проте, культурний контекст, в якому функціонує польська мова, є унікальним і відмінним від українського, що дозволяє підліткам розширювати свої культурні горизонти. Засвоєння польської мови відкриває перед українськими підлітками нові можливості для міжкультурного спілкування та взаєморозуміння, що є важливим у сучасному світі [6].

Польська мова відіграє роль не лише засобу комунікації, але й носія культурних цінностей та традицій. Вивчення цієї мови сприяє розвитку культурної компетентності, яка включає здатність розуміти та взаємодіяти з представниками іншої культури. Для українських підлітків вивчення польської мови – означає можливість глибше пізнавати польську культуру, її історію, літературу та сучасні соціокультурні реалії. Таке занурення у новий культурний контекст допомагає розвивати емпатію, толерантність та відкритість до різноманіття.

У цій статті розглянуто, як польська мова впливає на формування картини світу українських підлітків через аналіз асоціативних полів слів стимулів «ПОЛЬСЬКА МОВА», «ПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРА», що допомагає виявити, як змінюється сприйняття цих важливих концептів під впливом вивчення польської мови. Аналіз цих полів дозволяє зрозуміти, як мовне навчання сприяє формуванню нових світоглядних орієнтирів та впливає на соціокультурну адаптацію підлітків [6].

Мета дослідження. Аналіз асоціативних полів стимулів польської мови та їх вплив на формування картини світу українських підлітків. Дослідження фокусується на таких словах стимулах як «польська мова» та «польська культура». Ці слова-стимули є важливими елементами для сприйняття польської мови українським підлітком. Це дасть розуміння того, як ці стимули впливають на світогляд підлітків, допоможе краще зрозуміти механізми формування культурної ідентичності та цілісність орієнтації молодого покоління.

Методологія. Питання взаємодії мови та культури тісно взаємопов'язані про це багато писали В. Гумбольдт та О. Потебля. Мова формує картину світу, ця думка має давню історію, коріння якої – філософія Аристотеля. Мовна картина світу формує ставлення людини до цього світу. Вона задає норми поведінки та дотримання цих норм поведінки людиною у суспільстві. Тому

роль мови полягає не лише в передачі інформації, але і в її збереженні та можливості засвоєння цієї інформації наступними поколіннями. Закріплення в мові знань про світ містить національно-культурний досвід конкретної мовної групи. Це дає змогу формувати світ носіїв цієї мови, формувати мовну картину світу, як сукупність знань про світ. У. Баркарь проаналізувавши основні теоретичні підходи до співвідношення мови та культури, дійшла висновку, що мова – складова культури і її знаряддя [1]. Мова виражає специфічні риси національної ментальності.

Для проведення дослідження було застосовано два методи: вільний асоціативний та ланцюжковий асоціативний експерименти. Метод вільного асоціативного експерименту вимагає від опитаних швидкої відповіді першим словом (реакцією), що спало на думку у відповідь на запропоноване словостимул. Вільний асоціативний експеримент є найпростішим з асоціативних експериментів, але досить ефективним [2; 4; 5].

Другий метод, який використовується при дослідженні – ланцюжковий асоціативний експеримент, під час якого опитаним пропонують відповідати на поставлені питання, за певний проміжок часу, будь-якою кількістю слів. Під ланцюжковою асоціативною реакцією розуміється не кероване, спонтанне, відтворення змісту свідомого і не свідомого. При проведенні даного експерименту вимірюється загальна кількість продуктивних асоціацій за певний проміжок часу. Головний індикатор ланцюжкової реакції – структура асоціативного ряду. Завдяки цьому методу отримується більше реакцій, ніж у вільному асоціативному експерименті.

В експерименті брали участь 30 підлітків (ліцей № 5 м. Житомира, Україна), віком від 10 до 15 років. Кожен з ліцеїстів, який брав участь в експерименті, отримав анкету, де потрібно було зазначити свій вік, як довго вивчає польську мову та визначити свій рівень знання польської мови за критеріями шкали А1–В1.

У другій частині анкети ліцеїсти мали дати відповідь на такі питання:

• «Напишіть перше слово, яке спадає Вам на думку, коли ви чуєте словосполучення ПОЛЬСЬКА МОВА».

• «Назвіть п'ять понять з якими у Вас асоціюється «ПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРА».

В процесі дослідження було виявлено, що 70% опитаних володію польською мовою на рівні А1, 30% – володіють на рівні А2. На слово стимул «ПОЛЬСЬКА МОВА» було отримано такі реакції (dzień dobry, dziękuję, cześć, przepraszam, do widzenia, do zobaczenia, wszystkiego najlepszego, 100 lat, miłego dnia, Варшава, Вісла, шипляча, цікава, костел, «Żabka», «Biedronka», журек,

бігос, катехиза, А. Міцкевич, Г. Сенкевич, А. Дуда, незрозуміла, książka, кордон). Всі отримані реакції розподілили на семантичні сфери та внесли блок-схеми (рис.1) [3].



Рис.1 Реакції на слово стимул «ПОЛЬСЬКА МОВА»

- Ввічливі фрази (dzień dobry, dziękuję, cześć, przepraszam, do widzenia, do zobaczenia, wszystkiego najlepszego, 100 lat, miłego dnia);
- Географічні назви (Варшава, Вісла);
- Релігія (костел, катехиза);
- Назви магазинів («Żabka», «Biedronka»);
- Звукова (шипляча);
- Страви (журек, бігос);
- Інше (А. Міцкевич, Г. Сенкевич, А. Дуда, незрозуміла, książka, кордон, цікава).

Домінуючою реакцією на слово стимул «ПОЛЬСЬКА МОВА» є слова ввічливості. При дослідженні було виявлено заміну ліцеїстами українських слів на польські (польсько-українська мовна інтерференція).

В асоціативному полі слово стимул «ПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРА» було визначено такі реакції, які поділили на групи за певним семантичним зв'язком:

- національна сфера;
- соціальна сфера;
- духовна сфера;
- відомі поляки;
- традиційна кухня;

- географічні назви;
- інше.

Найбільше реакцій містить національна сфера (Анджей Дуда, президент, Ян Павло II, прапор, біло-червоний, День незалежності та інші), яка тісно переплітається з реакціями географічних назв (Варшава, Краків, Вроцлав), реакціями традиційної кухні (журек, бігос, пірогі) та духовної сфери (Павел II, костел, катехиза). А також реакції національної сфери взаємопов'язані з реакціями відомих поляків (Анджей Дуда, Адам Міцкевич, Генрік Сенкевич). Соціальна сфера містить реакції, які характеризують національні особливості характеру поляків (гоноровість, порядність, готовність завжди прийти на допомогу, патріотизм, повагу до історії). Також для кожного поляка притаманне занадто часте використання слів ввічливості (do widzenia, do zobaczenia, dzień dobry, dobry wieczór) «Przepraszam» – як норма життя. До духовної сфери відносяться реакції, які пов'язані з релігією та польськими традиціями, наприклад, костел, Вілігія, катехиза, Три королі, товстий чвартек, національні костюми. В окрему сферу виділено реакції національної кухні (бігос, журек, кішона капуста, пірогі) та дана характеристика смаковим яkostям (гостра, незвична, часто кисла, смачна).

До групи географічні назви – назви великих міст (Варшава, Гданськ, Катовіце), назви воеводств (Поморське, Варміно-Мазурське, Мазовецьке). До сфери інше ввійшли такі реакції (фонтани, старе місто, dworzec główny, urominki, освіта), що стосуються різних сфер життя.

У діаграмі (Рис. 2) зазначено кількісне співвідношення реакцій у кожній сфері.

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СТИМУЛУ «ПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРА»

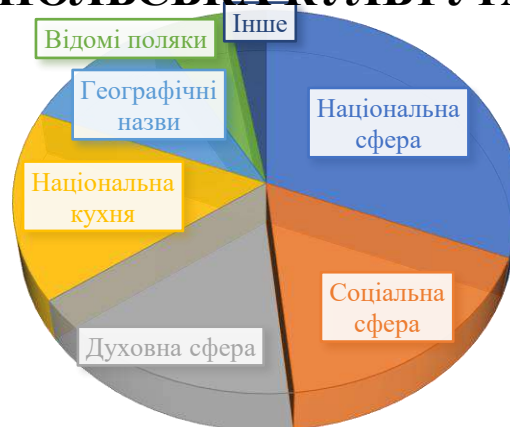


Рис.2. Співвідношення реакцій на слово стимул
«ПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРА»

У результаті аналізу експериментальних даних виявлено, що домінуючими реакціями на слово стимул «ПОЛЬСЬКА МОВА» є слова ввічливості, а на слово стимул «ПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРА» — поняття, пов'язані з національною сферою, соціальними та духовними аспектами, традиційною кухнею та географічними назвами. Ці реакції відображають вплив вивчення польської мови на картину світу українських підлітків, яка містить польські культурні та мовні ознаки.

Зокрема, реакції на слово-стимул «ПОЛЬСЬКА МОВА» показують, що підлітки асоціюють польську мову з ввічливими формами комунікації, такими як «dzień dobry», «do widzenia», «przepraszam», що свідчить про важливість соціальних норм та етикету у польській культурі. Інші реакції, пов'язані з релігійною сферою (наприклад, «костел», «катехиза»), відображають значний вплив католицької традиції, як в Польщі, так і в Україні.

Аналіз асоціативного поля на слово стимул «ПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРА» виявив, що найбільше реакцій містить національна сфера, яка включає такі поняття, як «Анджей Дуда», «Ян Павло II», «прапор», «біло-червоний», що свідчить про важливість виховання національної ідентичності та патріотизму. Також підлітки активно асоціюють польську культуру з її гастрономічними традиціями (наприклад, «журек», «бігос», «пірогі»), що підкреслює значення національної кухні у формуванні культурної ідентичності.

Висновки. Дослідження асоціативних полів стимулів у формуванні картини світу українських підлітків засобами польської мови показало значний вплив вивчення польської мови на світогляд та культурну ідентичність підлітків. Вивчення польської мови сприяє міжкультурному спілкуванню та адаптації до нових соціокультурних контекстів, розширюючи культурні горизонти українських підлітків.

Ці результати свідчать про важливу роль польської мови як носія культурних цінностей та традицій, що сприяє розвитку культурної обізнаності, емпатії, толерантності та відкритості до різноманіття серед українських підлітків. Вивчення польської мови дозволяє підліткам не лише здобувати нові знання, але й формувати нові орієнтири, що сприяють їхній соціокультурній адаптації та міжкультурному взаєморозумінню.

Таким чином, інтеграція польської мови у навчальний процес українських підлітків є важливим кроком у розширенні їхнього культурного розвитку та зміцнює міжкультурні зв'язки підлітків. Це дослідження підтверджує, що вивчення польської мови може бути потужним інструментом для формування відкритого та толерантного суспільства, де взаєморозуміння та повага до культурного різноманіття стають ключовими цінностями.

Список використаних джерел:

1. Баркарь У. Я. Мова і культура у взаємодії: підходи до вирішення проблеми. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v10/v10-2/51.pdf> (дата звернення: 19.10.2024).
2. Бутенко Н. П. Словник асоціативних норм української мови. Львів, 1979. 120 с.
3. Денисевич О. В. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження соціального портрету. *Волинь – Житомирищина*. 2010. № 22(2). С. 334–340.
4. Капранов Я. В., Івановська Б. О., Малинюк І. В. Асоціативні реакції українців на слова-стимули із семантикою резилентності: моделювання фрагментів індивідуальної свідомості. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*, випуск 3. 2023. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/philology/article/view/149/135> (дата звернення: 19.10.2024).
5. Недашківська Т. Є. Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи) : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 230 с.
6. Особливості вивчення польської мови. URL: <https://polcentrum.com/osoblyvosti-vyvchennia-polskoi-movy/> (дата звернення: 22.10.2024).